

9.1.15

פרשת "שמות - שפּרה ופּועה"

פרשת שמות היא פרשה ארוכה גדושה, ומאד ומשמעותית. עיקרה חיי משה, תחילת מנהיגותו, ההתגלות באמצעות הסנה הבוּער והשליחות אל פרעה. למעשה, ראשית לידת העם, ראשית היציאה לחירות.

אולם כל זה לא היה מתאפשר לולא הפעילות הנשית המתוארת בתחילת הפרשה, (פסוקים טו-כב) הסיפור על המיילדות שהיה להן האומץ להתמרד נגד גזירות פרעה ולא להמית את הבנים הילודים.

"ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות, אשר שם האחת שפּרה ושם השנית פּועה".

על פי המדרש אלו שמותיהן הנוספים של יוכבד (אם משה) ומרים (אחותו).

זיהוי זה מעבה את דמויותיהן של יוכבד ומרים, מעניק להן את הזכות שפעלו לא רק להמשכיות של משפחתן הפרטית (הצלת משה) אלא למען ההמשכיות של העם כולו.

שתיהן היו כנראה המיילדות הראשיות בארץ גושן שהרי לא יתכן שלכל העבריים שרבו ופרו מאד היו רק שתי מיילדות. המקרא מציין את שמותיהן ודורש: שפּרה המשפּרת ומיפה את הילד, ופּועה מלשון פּועה מדברת אל הילד. אלו מילדות עם יחס מיוחד ואוהב לילודים.

דבר אחר: (ממשיך המדרש) שהיתה פּועה ברוח הקודש ואומרת: עתידה אמי שתלד בן שיושיע את ישראל. כאן כבר מיוחד למרים כוח נבואי.

נחזור למקרא: "ויאמר (פרעה) : בילדכן את העבריות וראיתן על האבניים אם בן הוא והמיתן אותו ואם בת היא וחיה".

האבניים הן מושב מיוחד עליו ישבה היולדת בעת הלידה. פרעה פוקד עליהן לרצוח את הילודים הזכרים תוך כדי הלידה. אין צורך לפרט מה קורה למי שמפר את גזירת המלך. אולם למיילדות היה מלך חזק יותר על פי אמונתן הוא מלך מלכי המלכים הוא האלהים ולכן היה להן אומץ להמרות את פי פרעה.

"ותיראן (יראו) המיילדות את האלהים ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים, ותחיין את הילדים".

מיד מגיע זימון למשפט:

"ויקרא מלך מצרים למיילדות, ויאמר להן: מדוע עשיתן הדבר הזה ותחיין את הילדים?"

כאן "מדוע" היא לשון גערה, אך המיילדות מתייחסות לכך כאל שאלה ומספקות תירוץ:

הנשים העבריות מאד זריזות ועד שהגענו הן כבר ילדו לבדן ולכן לא הספקנו לפגוע בילוד תוך כדי הלידה.

"ותאמרן המיילדות אל פרעה: כי לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה. (בעלות חיות) בטרם תבוא אליהן המילדת וילדו".

המיילדות לא פוסחות על ההזדמנות לשבח את הנשים העבריות לעומת אלו המצריות שהן נרפות יותר ואולי פחות להוטות ללדת.

ובכך ודאי הרגיזו עוד יותר את פרעה. בכל זאת פרעה כנראה קיבל את ההסבר כי לא מפורט שום עונש. לעומת זאת מפורט הגמול האלוהי:

"וייטב אלהים למיילדות וירב העם ויעצמו מאד. ויהי כי יראו המיילדות את האלהים ויעש להם בתים".

הן בורכו בהקמת משפחות, בתים. כפי שהן איפשרו לעם להתרבות אלהים הרבה אותן. לפי פרוש אחר הכוונה לא סתם בתים אלא בתים מיוחסים, בתי מלוכה וכהונה. שפרה היא יוכבד, ממנה יצא גזע כוהנים. ופועה היא מרים ממנה נולד בהמשך הדורות דוד המלך.

פרעה שנכשל בגזירה הראשונה מנסה גזירה אחרת, קיצונית יותר, שתפגע בזכרים אחרי שכבר נולדו:

"ויצו פרעה לכל עמו לאמור: כל הבן הילוד היאורה תשליכהו וכל הבת תחיין".

אף כאן התחכמו לו יוכבד ומרים. יוכבד השליכה את בנה ליאור ומרים שמרה עליו מרחוק עד שבאה בת פרעה משתה אותו מן המים וגידלה אותו בארמון מתחת לאפו של פרעה. יש כאן אירוניה כפולה, פרעה ראה את היאור כמקום קבורה כיסוד הממית, אולם היאור נהפך באמצעות פועלן של יוכבד ומרים ליסוד המחיה המציל. ועוד אירוניה: פרעה שציוה על הריגת הילדים העבריים לא ידע כי בארמונו שלו מתחת לאפו גדל ילד עברי שיהפוך למנהיג שיתקומם נגדו ויוציא את כל העברים לחופשי.

אם כן הנשים הן אלו שהצילו את הבנים הן אלו שאיפשרו למעשה את המשך קיומו של עם ישראל. הן האמיצות שהמרו את פי פרעה והן היוזמות והאקטיביות. המדרש במפורש מעצב אותן כאמיצות הרבה יותר מן הגברים

שסברו שאין מה לעשות כנגד גזירת פרעה על המתת הילודים ולכן מוטב בכלל לא להוליד ואפילו לא להתחתן.

מספר התלמוד: סוטה יב ע"א:

עמרם גדול הדור היה כיוון שראה שאמר פרעה הרשע כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. אמר לשווא אנו עמלין עמד וגירש את אשתו

עמדו כולם וגירשו את נשותיהן.

מרים בתו מצליחה לשכנע אותו לחזור בו ומשתמשת בשלושה נימוקים המציבים את החלטת עמרם כפוגעת יותר מפרעה:

אמרה לו בתו (היא מרים) : אבא, קשה גזרתך יותר משל פרעה. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקבות.

פרעה לא גזר אלא בעולם הזה ואתה לעולם הזה ולעולם הבא

פרעה הרשע ספק מתקיימת גזרתו ספק אינה מתקיימת. אתה צדיק בוודאי שגזרתך מתקיימת.

עמד עמרם והחזיר את אשתו. עמדו כולן והחזירו את נשותיהן.

בגלל מקומו וחשיבותו של עמרם בחברה העברית החלטותיו קובעות לא רק לגבי עצמו אלא לגבי הכלל כולו.

לא רק שהנשים דאגו לשמור על חיי הילודים, אף יותר מכך, הן בהיפוך להחלטתו של עמרם דאגו באופן אקטיבי שיהיו ילדים, כלומר הן דאגו להכנס להריון.

מדרש בשם רבי עקיבא המופיע עמוד אחד קודם למדרש לעיל : סוטה י"א, ע"ב מביא תאור קיצוני של האקטיביות הנשית:

"בזכות נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים".

הפתיחה היא במשפט מכליל שמעניק לנשים את ההכרה והזכות הגדולה, בזכותן הן נגאלו ישראל. אולם בביטוי "צדקניות" לא מדובר בקיום מצוות או בהתנהגות צנועה כפי שמצופה מנשים על פי הסטריאוטיפ אלא במעשה אקטיבי קיצוני ונועז

"בשעה שהולכות לשאוב מים הקב"ה מזמן להן דגים קטנים. ושואבות מחצה מים ומחצה דגים".

שאיבת מים היתה תפקיד מסורתי של הנשים (פגשנו את רבקה למשל ששאבה מים ליד הבאר), אך כאן כבר קורה משהו מיוחד. עם המים נשאבים דגים. כבר ניכרת יד האל המסייעת לנשים ולתכנון שלהן ויש כאן רמז מטרים, כלומר רומז למה שיבוא בהמשך: דגים הם לא רק מאכל טעים הם נחשבים סמל הפרייון.

"ובאות ושופתות שתי קדרות אחת של חמין אחת של דגים, ומוליכות אצל בעליהן לשדה"

הבאת אוכל לבעל לעבודתו היא עדיין פעולה נשית מסורתית, אך יש המשך: כעת באה סדרת פעולות אקטיבית של פיתוי: אכילה, רחיצה, סיכה בשמנים ואז מתבצע אקט מיני: יש פה אף היפוך תפקידים האישה היא האקטיבית היא המחזרת היא המכינה את תנאי הפיתוי והיא המפתה:

" ומרחיצות אותם (את הבעלים) וסכות אותן ומאכילות אותם ומשקות אותם ונזקקות להן בין שפתיים]---" "

בין שפתיים - רשי מפרש מקום מוצנע בשדה, אולם אי אפשר להתעלם מן האסוסיאציה המאד מינית שמדובר באבר המוצנע בגוף הנשי. זה אינו מין לשם מין או רק הנאה אלא מתוך מטרה ברורה של התעברות של המשך קיום הדור.

"וכיוון שמתעברות באות לבתיהן".

במשך ההריון הן צפונות בביתן. (התנהגות מסורתית). אולם שוב פעולה נועזת לא מסורתית: לקראת הלידה הן יוצאות שוב לשדה במקום שהתעברו. הסיפור נע גיאוגרפית בין הבית לשדה בין הפנים לחוץ.

בין התנהגות מסורתית לבין שבירתה, בין מילוי תפקידים נשיים מסורתיים לבין היפוכם. הן יולדות בשדה. גם בכך יש סיכון שכן זו לידה בתנאים מאד לא בטוחים פיזית אך בטוחים פוליטית (מקום נסתר מפרעה וחייליו).

"וכיון שמגיע זמן מולידיהם הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח [---]" (התפוח רמז רומנטי לאהבה כמו בשיר השירים).

כל פעולות הזהירות הללו אינן מועילות. המצרים מגלים את הלידה ואת הנשים המסתתרות ובאים להרוג את התינוקות כפי שציווה פרעה. מה שהמייולדות סרבו לעשות הם כמובן שמחים לעשות.

"וכיוון שמכירים בהם מצרים באים להורגן"

אולם כאן מתערב אלהים בעצמו. הוא אינו מתערב מלכתחילה אלא רק לאחר שהנשים הוכיחו רצון עז להישרדות. הוא מסייע לאדם רק לאחר שהוא מוכיח שהוא ראוי לכך.

ונעשה להם (לתינוקות) נס ונבלעין בקרקע ומביאים (המצרים) שוורים וחורשים
 על גבן [--] ולאחר שהולכין המצרים היו (התינוקות) מבצבצים כעשב השדה [---]
 [

זהו תאור מטפורי מופלא, התינוקות נבלעים בקרקע כמו זרעים שאפילו
 המחרשות מעליהם אינן מזיקות להן. ואחר כך מבצבצים ראשי התינוקות כמו
 עשב השדה

מן הדימוי מעולם הצומח עובר התיאור לדימוי מעולם החי:

"וכיוון שמתגדלין (כאשר גדלו הילדים) באין עדרים עדרים לבתיהם".

השילוב בין הפסוקים המקראיים הפותחים את הפרשה לבין המדרשים
 המפרשים אותם בהמשך, מעניק לנשים עוצמה רבה, מעניק להן את ההכרה
 הגדולה שבזכותן, בזכות האומץ למרוד בפרעה, הנכונות להסתכן והעיקשות
 שלא לוותר, נגאלו ישראל ממצרים.